

סיכום שיעור 04 – אזרחות | Ezrachut Lesson 04 Summary

חלק 1 – סיכום שיעור / Lesson Summary

- **(יחידה 2) זכויות אזרח – הזכות לבחור ולהיבחר** – לכל אזרח במדינת ישראל יש זכות לבחור מגיל 18 ולהיות מועמד (להיבחר) מגיל 21. בבחירות לרשויות מקומיות ניתן לבחור כבר מגיל 17. יש דיון ציבורי על הורדת גיל ההצבעה לכנסת ל-17.
- **(יחידה 11) קבוצות מיעוט במדינת ישראל** – קבוצות המיעוט במדינה: ערבים (המיעוט הגדול ביותר), בדואים (נכללים כיום תחת הקבוצה הערבית), דרוזים (המיעוט הקטן ביותר – בעלי דת סודית משלהם, אי אפשר להתגייס לדרוזיות). קבוצות נוספות קטנות: צ'רקסים ושומרונים.
- **(יחידה 11) ברית הדרוזים עם מדינת ישראל** – הדרוזים כרתו ברית עם ישראל מיום הקמתה, הצטרפו לצה"ל ונלחמו. יש אלוף דרוזי בצבא. חשוב לדעת לבגרות – מערכת היחסים המיוחדת של הדרוזים עם המדינה.
- **(יחידה 2) זכויות קבוצות מיעוט** – בדמוקרטיה יש חובה להתחשב בקבוצות מיעוט: בשפה, בחינוך, בדת ובעיצוב חייהם. שוויון זכויות לכל ללא הבדל דת, גזע, לאום או מין.
- **(יחידה 1) הבחנה (אפליה מותרת)** – התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות, כלומר בשל שוני רלוונטי בין בני אדם שמצדיק התייחסות שונה. מבטאת התחשבות במאפיינים ובצרכים מיוחדים. דוגמאות: חנייה קרובה לנכה בגלל נכותו; הקלות במבחנים לתלמידים עם קשיים (בחינה בעל-פה); הקלות למשרתי מילואים. הסיבה אינה תלויה באדם עצמו.
- **(יחידה 1) העדפה מתקנת** – תיקון מצב של אי-שוויון שנמשך לאורך זמן. ניתנת לתקופה מוגבלת במטרה לצמצם פערים. דוגמאות: מלגות לתושבי פריפריה; קידום נשים ברשימות לכנסת כשאין מספיק נשים; סיוע לאוכלוסיות מוחלשות. ההבדל מהבחנה: העדפה מתקנת מכוונת לצמצום פערים של קבוצות שדוכאו, והיא לזמן מוגבל.
- **(יחידה 1) הבדל בין הבחנה להעדפה מתקנת – טיפ למבחן** – כשבקטע מקור יש סיבה מוצדקת אישית שלא תלויה באדם (נכות, מילואים) – זו הבחנה. כשבקטע כתוב שהמטרה היא לצמצם פערים או לתקן מצב ארוך טווח של קבוצה שלמה – זו העדפה מתקנת.
- **(יחידה 2) חובות האזרח** – חובות המוטלות על אדם כאזרח במדינה: ציות לחוק, תשלום מיסים, שירות צבאי. בנוסף, חובות אזרחיות: השתתפות בהצבעה בבחירות, מעורבות בחיים הציבוריים, ביקורת על השלטון.
- **(יחידה 2) חובות האדם (שונה מחובות האזרח)** – חובות המוטלות על כל אדם באשר הוא אדם: להכיר בזכויותיו של האחר, לא לפגוע בזולת ובזכויותיו, חובה להושיט עזרה (לפחות לטלפון) כשאדם בסכנה. אי-מתן עזרה יכולה להוות עבירה על החוק.
- **(יחידה 2) ההבדל בין חובות אזרח לחובות אדם – חשוב למבחן** – חובות אזרח חלות רק על מי שיש לו אזרחות (תעודת זהות). חובות אדם חלות על כל אדם באשר הוא אדם, כולל תיירים וזרים. שאלת בגרות נפוצה: "תן חובה אחת של אדם ותן חובה אחת של אזרח."
- **(יחידה 1) ביקורת פורמלית ולא-פורמלית** – ביקורת לא-פורמלית: אזרחים מביעים ביקורת באמצעות הפגנות (כלי ביקורת אזרחי). ביקורת פורמלית: דרך מוסדות רשמיים כמו הכנסת, בתי משפט.
- **(יחידה 4) אולם המליאה של הכנסת** – המקום שבו 120 חברי הכנסת יושבים. עיצוב האולם בצורת מנורת בית המקדש (סמל המדינה הרשמי). בשמש (חלק מרכזי) יושבים השרים, הממשלה וראש הממשלה. בקנים של המנורה יושבים חברי הקואליציה והאופוזיציה.
- **(יחידה 4) סמל המדינה – המנורה** – הסמל הרשמי של מדינת ישראל הוא המנורה (מנורת בית המקדש). לא מגן דוד. מופיעה על כל מסמך רשמי של המדינה. אנשים רבים מתבלבלים וחושבים שמגן דוד הוא הסמל הרשמי.

- **(יחידה 4) מבנה הישיבה בכנסת** – יושב ראש הכנסת יושב בראש (יו"ר הכנסת). לידו יושב היועץ המשפטי של הכנסת. מזכירות הכנסת יושבת מצד ימין. יש מיקרופון מיוחד בגובה הרצפה המיועד לשאלות.
- **(יחידה 4) שאלת פרלמנטרית** – כלי פרלמנטרי שבו כל חבר כנסת יכול בכל עת להציג שאלה לשר, והשר מחויב לענות. השאלה מוגשת מראש (שבועיים-שלושה לפני), ובמליאה מקריאים את השאלה והתשובה. ח"כ אחרים יכולים להצטרף ולהוסיף שאלות באותו נושא.
- **(יחידה 5) אחריות מיניסטריאלית** – השר נושא באחריות לכל מה שקורה במשרדו גם אם לא ידע על הבעיה. "מיניסטר" = שר (בלטינית ובאנגלית). השר לא יכול להפיל אחריות על אף אחד במשרד כי הוא עומד בראש המערכת.
- **(יחידה 4) ועדות הכנסת** – חדרים בכנסת שבהם מתקיימים דיונים ממוקדים (ועדת כלכלה, ועדת תחבורה, ועדת חוקה ומשפט, ועדת חוץ וביטחון). בוועדות יש הרבה יותר דינמיקה מאשר במליאה. ועדות קובעות תקציבים ומקדמות נושאים. גם הציבור יכול להגיע לדיונים בוועדות.
- **(יחידה 4) הצעת חוק – מהות ותהליך** – הצעות חוק חייבות להיות מפורטות ומעמיקות עם סעיפים רבים. כשמחפפים בהצעות חוק – הציבור משלם על הטעויות. חברי כנסת יוזמים הצעות חוק, משתתפים בהצבעות ושואלים שאלות כחלק מפעילותם הפרלמנטרית.
- **(יחידה 4) אתר הכנסת – כלי לשקיפות** – דרך אתר הכנסת אפשר לעקוב אחרי פעילות חברי הכנסת: הצעות חוק, השתתפות בהצבעות, שאלות. אפשר גם לפנות ישירות לחברי כנסת. הציבור יכול לבדוק אם נבחריו עושים את עבודתם.

חלק 2 – דף מושגים / Glossary

הבחנה

- הגדרה: התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות, כלומר בשל שוני רלוונטי בין בני אדם שמצדיק התייחסות שונה
- הסבר: מבטאת התחשבות במאפיינים ובצרכים מיוחדים של בני אדם. הסיבה אינה תלויה באדם עצמו – הוא היה מוותר בכיף על ה"עדיפות" אם היה יכול
- דוגמה ישראלית: נכה שמקבל חנייה קרובה בגלל נכותו; תלמיד שמקבל הקלות במבחנים (בחינה בעל-פה) בגלל קשיי למידה; הקלות לסטודנטים המשרתים במילואים
- יחידה: 1

העדפה מתקנת

- הגדרה: מתן עדיפות לקבוצה שדוכאה או נפגעה לאורך זמן, במטרה לצמצם פערים ולתקן עוול היסטורי
- הסבר: ניתנת לתקופה מוגבלת בלבד. המטרה היא לתקן מצב שנמשך זמן רב ולצמצם פערים. ברגע שהפער הצטמצם – ההעדפה מסתיימת
- דוגמה ישראלית: מלגות לתושבי פריפריה כדי לצמצם פערים בהשכלה; קידום נשים ברשימות לכנסת כשאין מספיק ייצוג נשי; סיוע לאוכלוסיות מוחלשות
- יחידה: 1

חובות האזרח

- הגדרה: חובות המוטלות על אדם כאזרח במסגרת החוק של המדינה
- הסבר: כוללות חובות חוקיות (ציות לחוק, תשלום מיסים, שירות צבאי) וחובות אזרחיות (השתתפות בבחירות, מעורבות ציבורית, ביקורת על השלטון)
- דוגמה ישראלית: שירות צבאי חובה בצה"ל; תשלום מס הכנסה; השתתפות בהצבעה בבחירות לכנסת
- יחידה: 2

חובות האדם

- הגדרה: חובות המוטלות על כל אדם באשר הוא אדם, לא רק על אזרחים
- הסבר: על כל אדם להכיר בזכויותיו של האחר, אסור לפגוע בזולת ובזכויותיו, ומחויב להושיט עזרה (לפחות לטלפן) כשאדם אחר נמצא בסכנה. אי-הושתט עזרה יכולה להיות עבירה על החוק
- דוגמה ישראלית: מקרה שבו אדם נפגע בתאונה באזור התעשייה בחולון – מאות רכבים עברו ולא עצרו, המשטרה הזמינה את כל הנהגים שעברו לחקירה על אי-מתן עזרה
- יחידה: 2

קבוצת מיעוט

- הגדרה: קבוצה אתנית שהיא שונה מקבוצת הרוב בדת, בשפה או בתרבות שלה
- הסבר: בדמוקרטיה יש חובה להתחשב בקבוצות מיעוט – בשפה, בחינוך, בדת ובעיצוב חיהם. שוויון זכויות לכולם ללא הבדל
- דוגמה ישראלית: ערבים (המיעוט הגדול), בדואים (נכללים תחת הקבוצה הערבית), דרוזים (המיעוט הקטן, בעלי דת סודית משלהם)
- יחידה: 11

זכויות מיעוטים

- הגדרה: זכויות מיוחדות הניתנות לקבוצות מיעוט במדינה דמוקרטית כדי לשמור על זהותן
- הסבר: לכל קבוצת מיעוט יש זכות לשפה, לתרבות ולחינוך משלה. המדינה חייבת לאפשר לקבוצות מיעוט לשמר את ייחודן
- דוגמה ישראלית: חינוך בשפה הערבית למגזר הערבי; שמירה על תרבות ודת הדרוזים
- יחידה: 11

אולם המליאה

- הגדרה: האולם המרכזי בכנסת שבו יושבים כל 120 חברי הכנסת לדיונים והצבעות
- הסבר: עיצוב האולם בצורת מגורת בית המקדש. בשמש (מרכז) יושבים השרים והממשלה וראש הממשלה. בקנים יושבים שאר חברי הכנסת. יושב ראש הכנסת יושב בראש האולם
- דוגמה ישראלית: אולם המליאה בכנסת ישראל בירושלים – אחד מהפרלמנטים הבודדים בעולם שיש חשיבה יצירתית מאחורי סידור הכסאות
- יחידה: 4

שאלתה

- הגדרה: כלי פרלמנטרי שבו חבר כנסת מציג שאלה לשר, והשר מחויב לענות
- הסבר: השאלה מוגשת מראש (שבועיים-שלושה לפני). במליאה מקריאים את השאלה ואת התשובה. חברי כנסת אחרים יכולים להצטרף ולהעלות נושאים נוספים באותו דיון. זהו כלי ביקורת חשוב של הכנסת על הממשלה
- דוגמה ישראלית: ח"כ אריה ביבי שאל את שר התחבורה (ישראל כץ) על בעיות ברכבת הקלה בירושלים – שירות שנפגע, אנשים שקיבלו קנסות למרות ששילמו בגלל תקלות מחשוב
- יחידה: 4

אחריות מיניסטריאלית

- הגדרה: האחריות המוטלת על שר לכל מה שקורה במשרדו, גם אם לא ידע על הבעיה
- הסבר: "מיניסטר" = שר (לטינית/אנגלית). השר עומד בראש המערכת ולכן לא יכול להפיל אחריות על גורמים אחרים במשרד, בדומה למפקד בצבא שנושא באחריות על מעשי חייליו
- דוגמה ישראלית: שר התחבורה נושא באחריות לתקלות מחשוב ברכבת הקלה שגרמו לגביית קנסות שלא בצדק מאזרחים – גם אם לא ידע על הבעיה
- יחידה: 5

קואליציה ואופוזיציה

- הגדרה: הקואליציה היא הסיעות שמרכיבות את הממשלה; האופוזיציה היא הסיעות שלא בממשלה
- הסבר: בכנסת, הקואליציה יושבת בחלק אחד של אולם המליאה והאופוזיציה בחלק אחר. האופוזיציה תפקידה לבקר את הממשלה ולהציע חלופות
- דוגמה ישראלית: באולם המליאה – הקואליציה והאופוזיציה יושבות בקנים של המנורה משני צדדים
- יחידה: 4

הצעת חוק

- הגדרה: הצעה מפורטת לחוקק חוק חדש או לשנות חוק קיים, שמוגשת על ידי חברי כנסת או הממשלה
- הסבר: הצעת חוק חייבת להיות מפורטת עם סעיפים רבים. כשמחפפים בהצעות חוק – הציבור משלם על הטעויות. לאחר חקיקה לקויה צריך לתקן ולשנות, וזה עולה כסף ומשאבים
- דוגמה ישראלית: הצעת חוק בנושא משפחות שכולות שהגישה ח"כ מהליכוד; חוק החניונים שנחקק בצורה לקויה ונדרש תיקון
- יחידה: 4

חלק 3 – נקודות חשובות למבחן / Exam Tips

דברים שהמורה אמר במפורש שחשובים לבחינה:

1. הבחנה מול העדפה מתקנת – איך מזהים בקטע מקור:

אם בקטע מופיעה סיבה מוצדקת אישית (נכות, קושי לימודי, מילואים) – התשובה היא **הבחנה**. אם בקטע כתוב שהמטרה היא "לצמצם פערים" או "לתקן מצב" של קבוצה שלמה לתקופה מוגבלת – התשובה היא **העדפה מתקנת**.

2.

שאלת בגרות נפוצה – חובות אדם מול חובות אחר:

"תן דוגמה לחובה אחת של אדם ותן דוגמה לחובה אחת של אחרת." המורה הדגיש שתלמידים מתבלבלים בין השניים. **אחר** = מי שיש לו אחרות/תעודת זהות. **אדם** = כל בן אדם בעולם. התשובה היא 3-4 שורות לכל היותר.

3.

שאלת בגרות נפוצה – מה ההבדל בין הבחנה להעדפה מתקנת:

המורה אמר במפורש שזו שאלה שבאה הרבה. צריך להסביר את ההבדל ולתת **דוגמה לכל אחד** (שתי דוגמאות סה"כ). ניסו לתת דוגמאות שלא ניתנו בשיעור.

4.

נושא המיעוטים – חם לבגרות:

המורה אמר: "מה שהכי חם לבגרות זה המיעוטים. לא נתנו מיעוטים שלוש שנים." צריך לדעת: הגדרת זכויות מיעוטים, דוגמאות לשתי זכויות של מיעוטים (שפה, תרבות, חינוך, דת).

5.

כשיש בשאלה "זכות" – יש הרבה אפשרויות. כשיש "עיקרון" – יש רק שתיים (הבחנה או העדפה מתקנת).

טיפ חשוב להתמצאות במבחן.

6.

סמל המדינה:

הסמל הרשמי של ישראל הוא **המנורה** (מנורת בית המקדש), לא מגן דוד. המורה הדגיש שאנשים רבים מתבלבלים בזה.

טעויות נפוצות שהמורה הזהיר מהן:

⚠ **בלבול בין הבחנה להפליה:** הפליה היא פסולה (יחס שונה ללא סיבה מוצדקת). הבחנה היא מותרת (יחס שונה עם סיבה מוצדקת). תלמידים מתבלבלים ביניהן.

⚠ **בלבול בין חובות אחר לחובות אדם:** חובות אחר חלות רק על מי שיש לו אחרות. חובות אדם חלות על כל אדם. שאלת בגרות שכיחה.

⚠ **לא לבלבל מגן דוד עם המנורה:** המנורה היא הסמל הרשמי, לא מגן דוד.

⚠ **לא לבלבל הקלות עם הטמות:** הקלות במבחנים (כמו בחינה בעל-פה) הן סוג של הבחנה. הטמות זה מושג אחר (הכלה).

דוגמאות ספציפיות שהמורה אמר לזכור:

⚠ **חנייה לנכה** – דוגמה קלאסית להבחנה (סיבה מוצדקת שלא תלויה בבן אדם)

⚠ **הקלות במבחנים** – תלמיד עם קשיי למידה מקבל בחינה בעל-פה (הבחנה)

⚠ **הקלות למשרתי מילואים** – משרד החינוך מתחשב ונותן הקלות (הבחנה)

⚠ **מלגות לתושבי פריפריה** – לצמצם פערים בהשכלה (העדפה מתקנת)

⚠ **קידום נשים ברשימות לכנסת** – כשאין מספיק ייצוג נשי (העדפה מתקנת)

⚠ **שאילתה על הרכבת הקלה** – ח"כ אריה ביבי שואל את שר התחבורה על בעיות השירות (דוגמה לשאילתה פרלמנטרית)

⚠ תאונת אזור התעשייה חולון – מאות רכבים עברו ליד אדם פצוע ולא עצרו, המשטרה הזמינה את כולם לחקירה (דוגמה לחובות האדם – חובת הושטת עזרה)